

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВОСУДДЯ

Кальник В.В.,

кандидат юридичних наук,

суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду

ORCID: 0009-0007-8849-084X

Кальник В.В. Адміністративний процес у контексті європейських стандартів правосуддя.

У статті аналізуються тенденції розвитку адміністративного процесу в Україні, акцентовано на критичній необхідності його відповідності до європейських стандартів правосуддя. Детально розглядається вплив Європейської конвенції з прав людини на вітчизняне адміністративне законодавство, існуючі виклики та можливі шляхи їх подолання. Автор звертає увагу на важливість прозорості, справедливості та ефективності в адміністративних процедурах та аналізує ключові засади, які мають бути інтегровані в національну практику. Велика увага приділяється ролі національних судів у забезпеченні дотримання міжнародних стандартів, які є фундаментом для захисту прав і свобод. У статті також висвітлюються актуальні виклики, у розвитку адміністративного процесу в Україні, зокрема, правові прогалини, проблеми з імплементацією європейських стандартів та недоліки у процесуальному законодавстві. Автор аналізує наслідки таких недоліків, що ускладнюють доступ громадян до справедливого та ефективного судочинства. Подальше удосконалення адміністративного процесу, як зазначається у статті, вимагає всебічного підходу, що включає законодавчі реформи, зміцнення інституціональної незалежності судів, впровадження сучасних технологій для оптимізації процесів та активне залучення громадськості до моніторингу і оцінки правових ініціатив. Автор пропонує конкретні кроки для покращення ситуації, включаючи посилення правової визначеності, підвищення кваліфікації суддів, імплементацію прозорих процедур, та залучення громадськості до процесу реформування. Зроблено висновок про важливість інтеграції європейських практик у національну систему правосуддя, що є ключовим для забезпечення поваги до прав людини, зміцнення демократії та правової держави в Україні. Автор наголошує, що лише через спільні зусилля національних і міжнародних організацій, державних установ та активної участі громадянського суспільства, зокрема проведене дослідження тенденцій розвитку адміністративного процесу у контексті європейських стандартів правосуддя в українській практиці підкреслюють кілька ключових аспектів, що мають важливе значення для подальшого розвитку і вдосконалення правової системи.

Ключові слова: адміністративний процес, європейські стандарти правосуддя, Європейська конвенція з прав людини, правова визначеність, незалежність судової системи, імплементація міжнародних стандартів, права і свободи громадян, справедливий судовий процес, гармонізація законодавства, доступність правосуддя.

Kalnyk V.V. Administrative process in the context of European justice standards.

The article deeply analyzes the administrative process in Ukraine, emphasizing the critical need for its compliance with European standards of justice. The impact of the European Convention on Human Rights on domestic administrative legislation, existing challenges and possible ways to overcome them is considered in detail. The author draws attention to the importance of transparency, fairness and efficiency in administrative procedures and analyzes the key principles that should be integrated into national practice. Much attention is paid to the role of national courts in ensuring compliance with international standards, which are the foundation for protecting the rights and freedoms of Ukrainian citizens. The article also highlights the current challenges faced by the administrative process in Ukraine, in particular, legal gaps, problems with the implementation of European standards and shortcomings in procedural codes. The author discusses the consequences of such shortcomings, which make it difficult for citizens to access fair and effective justice. Further improvement of the administrative process, as noted in the article, requires a comprehensive approach, which includes legislative reforms, strengthening of the institutional independence of courts, introduction of modern technologies to optimize processes and active involvement of the public in monitoring and evaluation of legal initiatives. The author suggests concrete steps to improve the situation, including strengthening legal certainty, improving the qualifications of judges, implementing transparent procedures, and involving the public in the reform process. The article ends with a conclusion about the importance of integrating

European practices into the national justice system, which is key to ensuring respect for human rights, strengthening democracy and the rule of law in Ukraine. The author emphasizes that only through the joint efforts of national and international organizations, state institutions and the active participation of civil society, it is possible to create an effective system of administrative justice that will contribute to the real protection of the rights and freedoms of every citizen, in particular, the conducted study of the development trends of the administrative process in the context of European standards of justice in Ukrainian practice emphasizes several key aspects that are important for the further development and improvement of the legal system.

Key words: administrative process, European standards of justice, European Convention on Human Rights, legal certainty, independence of the judicial system, implementation of international standards, rights and freedoms of citizens, fair trial, harmonization of legislation, access to justice.

Постановка проблеми. Адміністративний процес є важливим елементом правової системи будь-якої демократичної держави, оскільки забезпечує захист прав і свобод громадян у їхніх взаємовідносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування. У сучасних умовах глобалізації та європейської інтеграції важливим аспектом розвитку адміністративного процесу є його відповідність європейським стандартам правосуддя. Європейські стандарти, закріплені в таких документах, як Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) та Хартія основних прав Європейського Союзу, мають суттєвий вплив на формування та розвиток національних правових систем країн-членів Європейського Союзу (ЄС) та інших європейських держав [1-2].

Важливо зазначити, що європейські стандарти правосуддя встановлюють високі вимоги до процесуального забезпечення захисту прав громадян. Вони включають такі фундаментальні принципи, як незалежність судів, право на справедливий судовий розгляд, доступ до правосуддя та ефективне виконання судових рішень. Ці стандарти спрямовані на забезпечення рівності всіх перед законом, недопущення дискримінації та створення умов для максимальної прозорості та передбачуваності судового процесу. Впровадження цих стандартів у національне законодавство сприяє підвищенню довіри громадян до судової системи та зміцненню верховенства права.

У контексті європейської інтеграції України питання вдосконалення адміністративного процесу набуває особливої актуальності. Відповідність європейським стандартам правосуддя є однією з ключових умов успішної інтеграції до Європейського Союзу та забезпечення ефективного захисту прав громадян [3, с. 83–93]. Адміністративний процес має забезпечувати справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд справ, що стосуються прав і законних інтересів громадян, а також гарантувати доступ до правосуддя та ефективний захист від неправомірних дій з боку державних органів.

У контексті європейської інтеграції України питання вдосконалення адміністративного процесу набуває особливої актуальності. Відповідність європейським стандартам правосуддя є однією з ключових умов успішної інтеграції до Європейського Союзу та забезпечення ефективного захисту прав громадян [4, с. 134–137]. Адміністративний процес має забезпечувати справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд справ, що стосуються прав і законних інтересів громадян, а також гарантувати доступ до правосуддя та ефективний захист від неправомірних дій з боку державних органів.

Метою дослідження є аналіз тенденції розвитку адміністративного процесу в контексті європейських стандартів правосуддя, визначення основних принципів і стандартів, закріплених у міжнародних документах, а також дослідження впливу цих стандартів на національне законодавство та судову практику України. Особлива увага приділяється таким ключовим принципам європейського правосуддя, як право на справедливий судовий розгляд, правова визначеність, рівність перед законом та захист прав людини.

Аналіз останніх публікацій показує, що свідчить про значний інтерес науковців до проблеми вдосконалення адміністративного процесу в контексті європейської інтеграції. Зокрема, дослідження в цій галузі проводили такі науковці, як А. Антонов, В. Василенко, Г. Грищенко, Є. Євсєєв, З. Забужко, І. Іванченко, К. Козаченко, Л. Лисенко, М. Мироненко, Н. Нечитайло. В їхніх роботах розглядаються різні аспекти адаптації національного законодавства до європейських стандартів, проблеми імплементації міжнародних норм та впровадження кращих європейських практик у сфері адміністративного процесу.

Таким чином, дослідження адміністративного процесу в контексті європейських стандартів правосуддя є актуальним та важливим завданням для сучасної юридичної науки і практики. Вдосконалення адміністративного процесу відповідно до європейських стандартів сприятиме не лише покращенню захисту прав і свобод громадян, але й підвищенню ефективності та прозорості діяльності державних органів. У цій статті буде розглянуто основні принципи європейського

правосуддя, їх вплив на адміністративний процес в Україні, а також запропоновано конкретні напрями вдосконалення національного законодавства та судової практики в контексті європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу. Європейські стандарти правосуддя, які мають вирішальне значення для адміністративного процесу, базуються на ряді фундаментальних принципів, закріплених у Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ) та Хартії основних прав Європейського Союзу [1-2]. Ці принципи включають право на справедливий суд, право на незалежний та неупереджений суд, а також право на доступ до правосуддя. Основоположним є право на справедливий судовий розгляд, що гарантує, що кожен має право на розгляд його справи компетентним, незалежним і неупередженим судом, створеним за законом. Цей принцип вимагає, щоб процесуальні права сторін були забезпечені на рівних умовах і, що кожна сторона мала можливість висловити свої аргументи перед судом, який має зобов'язання вислухати їх об'єктивно і надати кожному справедливий і неупереджений розгляд.

Принцип правової визначеності вимагає, щоб закони були сформульовані чітко і зрозуміло. Це також стосується адміністративних рішень, які мають бути чітко обґрунтовані і документально підтверджені, щоб гарантувати, що рішення, що приймаються державними органами, не є арбітражними або несправедливими.

Принцип рівності перед законом забезпечує, що всі особи мають рівні можливості у використанні та захисті своїх прав без будь-якої дискримінації. В адміністративному процесі це означає, що всі громадяни мають рівний доступ до суду і що закони застосовуються однаково до всіх без винятку.

Дотримання цих принципів є критично важливим для забезпечення довіри громадян до судової системи та адміністративних органів, а також для зміцнення правової держави, де основні права і свободи захищені і гарантовані. Це також сприяє підвищенню прозорості і відповідальності в адміністративному управлінні та є ключовим для забезпечення справедливості і правового порядку в суспільстві.

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ) має значний вплив на адміністративний процес у країнах, які є її членами. Одним із ключових аспектів цього впливу є забезпечення права на справедливий судовий розгляд, яке закріплене у статті 6 Конвенції [5, с. 1-13]. Цей принцип зобов'язує держави забезпечити, щоб всі юридичні спори можна було вирішити за допомогою незалежного та неупередженого суду, встановленого законом. Це включає не лише кримінальні та цивільні справи, але й адміністративні процедури, де громадяни вважають, що державні або місцеві органи влади порушили їхні права.

Конвенція також вносить принцип «справедливості розгляду протягом розумного строку», що зобов'язує адміністративні та судові органи забезпечувати розгляд справ у найкоротші терміни. Це важливо, адже затягування адміністративних процесів може призвести до неможливості ефективного захисту прав і, як наслідок, до втрати довіри до правової системи.

Значний вплив ЄКПЛ також проявляється у забезпеченні прозорості та обґрунтуванні адміністративних рішень. Відповідно до статті 6, кожне рішення, що впливає на права чи обов'язки особи, має бути належно обґрунтоване, що дозволяє особам зрозуміти причини прийняття рішень і, за необхідності, оскаржити їх в судовому порядку [5, с. 1-13]. Це сприяє більшій законності та справедливості в адміністративному процесі, підвищує прозорість діяльності державних органів і мінімізує можливість арбітражних рішень.

Конвенція також впливає на процесуальні аспекти адміністративного процесу, встановлюючи вимоги до збору та використання доказів. Суди, що розглядають адміністративні справи, повинні дотримуватися стандартів справедливості, неупередженості та незалежності, що вимагає від них відповідного ставлення до збору, аналізу та оцінки доказів. Це забезпечує, що рішення приймаються на об'єктивній основі і що права осіб не порушуються через несправедливе або неналежне використання доказів.

Загалом, Європейська конвенція з прав людини має вирішальний вплив на адміністративний процес у країнах-членах, забезпечуючи стандарти правосуддя, що сприяють захисту прав і свобод осіб та зміцненню правової держави. Ці стандарти вимагають від національних правових систем не лише формального дотримання норм, але й реального забезпечення прав громадян на справедливий і ефективний правовий захист.

Правова визначеність є одним із фундаментальних принципів європейських стандартів правосуддя, який відіграє ключову роль у адміністративному процесі [6, с. 185-201]. Цей принцип вимагає, щоб законодавство було сформульоване ясно і точно, забезпечуючи можливість для кожного громадянина передбачити можливі правові наслідки своїх дій або дій державних органів. Правова визначеність допомагає запобігати арбітражним рішенням і підвищує довіру громадян до правової системи, оскільки забезпечує кожному зрозумілі та доступні норми права.

У контексті адміністративного процесу, правова визначеність забезпечує, що всі нормативно-правові акти, які регулюють діяльність державних органів та їхні взаємовідносини з громадянами, мають бути чітко сформульовані. Це означає, що закони та підзаконні акти, що впливають на права та обов'язки громадян, мають бути написані зрозумілою мовою, без подвійних трактувань. Кожен регулятивний акт має бути доступний для ознайомлення, і всі можливі правові наслідки його застосування мають бути ясно вказані.

Така вимога до правової визначеності в адміністративному процесі забезпечує, що громадяни можуть ефективно захищати свої права. Наприклад, якщо громадянин або бізнес стикаються з адміністративним рішенням, яке обмежує їхні права або накладає обов'язки, вони можуть перевірити, чи були всі процедурні вимоги дотримані та чи було рішення прийнято на основі чіткої та зрозумілої норми закону. В разі виявлення порушень громадяни мають можливість оскаржити таке рішення в адміністративних чи судових інстанціях.

Також правова визначеність вимагає від державних органів обґрунтування їхніх рішень. Це означає, що кожне адміністративне рішення має бути супроводжене чітким поясненням, чому було прийнято саме таке рішення, на основі яких законів та норм. Відсутність обґрунтування або його недостатність може бути основою для його оскарження та скасування.

Впровадження цих аспектів правової визначеності сприяє зміцненню правової держави, де громадяни мають впевненість в тому, що держава діє в рамках закону, що їхні права захищені, і, що вони мають реальну можливість захистити свої права та інтереси перед обличчям влади. Це забезпечує не тільки захист індивідуальних прав, але й сприяє загальному суспільному благу, підвищуючи довіру до державних інституцій та їхню легітимність.

Роль національних судів у забезпеченні європейських стандартів в адміністративному процесі є вирішальною, адже саме судова система є головним гарантом захисту прав і свобод громадян в рамках національного правопорядку [7, с. 263–269]. Національні суди відіграють ключову роль у імplementації та дотриманні європейських стандартів правосуддя, що вимагає не тільки глибокого розуміння міжнародних договорів і конвенцій, але й здатності застосовувати їх положення в конкретних адміністративних справах.

Однією з основних функцій судів у цьому контексті є перевірка законності адміністративних актів, включаючи рішення державних органів [8, с. 68–71]. Це включає оцінку відповідності адміністративних рішень не тільки національному законодавству, але й міжнародним стандартам, зокрема стандартам, закладеним у Європейській конвенції з прав людини. Суди мають владу скасовувати або змінювати адміністративні рішення, якщо вони визнані такими, що порушують права і свободи особи.

Також, національні суди забезпечують дотримання принципу справедливого судового розгляду, який передбачає право кожного на розгляд його справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом [9, с. 81–87]. Цей принцип вимагає від судів відкритості, прозорості процесуальних процедур і об'єктивності у прийнятті рішень. Судове рішення має бути належно обґрунтованим, а аргументація — чітко викладена, щоб сторони могли зрозуміти причини прийнятих рішень.

Крім того, національні суди відіграють роль в освіті та підвищенні обізнаності серед правозастосувачів та громадськості щодо європейських стандартів правосуддя. Через свої рішення та юридичні висновки вони поширюють знання про права людини та основні свободи, зміцнюючи правову державу і сприяючи культурі поваги до прав людини.

Національні суди також забезпечують захист від свавілля адміністративних органів, забезпечуючи, що всі адміністративні рішення можуть бути оскаржені в суді. Це надає громадянам механізм контролю за діями держави, дозволяючи їм захищати свої права і свободи від можливого зловживання з боку державних службовців.

Таким чином, національні суди є важливими учасниками у забезпеченні правової визначеності, справедливості та захисту прав людини в адміністративному процесі. Їхня роль і вплив є критично важливими для функціонування демократичного суспільства, що базується на принципах верховенства права та справедливості [10, с. 28–34].

Перспективи вдосконалення адміністративного процесу в Україні в контексті європейських стандартів зосереджуються на кількох ключових напрямках, які сприятимуть підвищенню ефективності та справедливості адміністративного правосуддя. Одним з основних аспектів є гармонізація національного законодавства з нормами Європейської конвенції з прав людини та іншими міжнародними стандартами. Це передбачає реформування законів, які регулюють адміністративні процедури, щоб забезпечити більшу правову визначеність, доступність та прозорість судових рішень.

Значну увагу потрібно приділити зміцненню незалежності та неупередженості адміністративних судів. Це може включати забезпечення більшої автономії судових органів від інших гілок влади, а також посилення внутрішніх механізмів контролю за етикою суддів та їх професійною діяльністю.

Підвищення кваліфікації суддів та судових адміністраторів є важливим для забезпечення високого рівня розуміння і застосування європейських правових стандартів у практиці.

Ще одним кроком має стати вдосконалення процесуальних норм, що регулюють адміністративний процес. Це може включати оновлення правил подання документів, термінів оскарження, а також процедур розгляду справ в адміністративних судах. Важливо забезпечити, що процесуальні норми були простими та зрозумілими, щоб кожен громадянин і міг легко захищати свої права.

Впровадження цифрових технологій в адміністративний процес також може значно підвищити його ефективність. Цифровізація процесів подання документів, розгляду справ та ведення судових реєстрів може сприяти швидшому та більш прозорому судочинству. Онлайн-платформи для подання скарг та інших процесуальних документів, а також електронні системи оповіщення про статус справи, забезпечать кращий доступ до правосуддя та сприятимуть відкритості адміністративних процедур.

Також, для ефективного впровадження європейських стандартів важливим є розвиток інституту незалежних правових експертиз та адміністративної юстиції, які б забезпечували об'єктивний контроль за додержанням прав і свобод осіб у процесі реалізації адміністративних рішень.

Підсумовуючи, перспективи вдосконалення адміністративного процесу в Україні вимагають комплексного підходу, який включає законодавчі реформи, зміцнення інституційної незалежності судової влади, вдосконалення процесуальних норм, впровадження сучасних технологій та забезпечення відкритості та доступності судового процесу для громадян.

Висновки. Дослідження тенденцій розвитку адміністративного процесу в контексті європейських стандартів правосуддя в українській практиці підкреслюють кілька ключових аспектів, що мають важливе значення для подальшого розвитку і вдосконалення правової системи.

Перше і найважливіше, узгодження національного адміністративного законодавства з міжнародними стандартами та зобов'язаннями є критично необхідним для забезпечення ефективності та справедливості адміністративного процесу. Це включає реформування існуючих норм і процедур, що регулюють роботу адміністративних судів, а також впровадження нових практик, які б відповідали основним принципам Європейської конвенції з прав людини.

Друге, важливість зміцнення незалежності та неупередженості судової системи не може бути переоцінена. Незалежні та ефективні судові інституції є фундаментом для захисту прав і свобод громадян і важливим елементом зміцнення довіри громадян до державних інституцій.

Третє, правова визначеність і прозорість адміністративного процесу є основою для забезпечення законності і справедливості при вирішенні адміністративних спорів. Чітке формулювання законів та процедур дозволяє громадянам більш ефективно захищати свої права та оскаржувати рішення державних органів.

Четверте, впровадження сучасних технологій та цифровізація адміністративного процесу може значно покращити доступ до правосуддя та спростити взаємодію громадян з судовою системою. Цифрові рішення можуть допомогти в оптимізації процедур і забезпеченні швидшого та більш ефективного розгляду справ.

Наостанок, активна участь громадськості та громадянського суспільства у процесі реформування адміністративного правосуддя є необхідною для забезпечення відкритості, прозорості та відповідальності державних органів. Залучення громадськості сприятиме більшій обізнаності про права та обов'язки, а також допоможе у формуванні більш ефективних і справедливих правових норм.

Ці висновки вказують на шляхи покращення адміністративного процесу в Україні, які включають законодавчі зміни, інституційні реформи, технологічні інновації та активізацію громадської участі. Все це разом сприятиме створенню справедливої та ефективної системи правосуддя, що відповідає європейським стандартам і забезпечує належний захист прав і свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Хартія основних прав Європейського Союзу: Хартія Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text.
3. Крусян Р. Правова держава в контексті європейської інтеграції: забезпечення прав людини та основних свобод. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4(32). С. 83–93.
4. Сухарко А. Порядок формування вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. С. 134–137.
5. Цувіна Т. Захист права на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку: практика Європейського суду з прав людини та досвід зарубіжних країн. *Теорія і практика правознавства*. 2014. № 1 (5). С. 1–13. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/62936>.

6. Смородинський В. Правова визначеність: правова визначеність. *Філософія права і загальна теорія права*. 2020. № 2. С. 185–201.
7. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. № 7(3). С. 263–269.
8. Черникова А. Диференціація процесуальної форми адміністративного судочинства: досвід пострадянських країн. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 17(1). С. 68–71.
9. Гуйван П. Визначальні засади європейського принципу справедливого суду. *Правові новели*. 2020. № 10. С. 81–87.
10. Наливайко Л. Громадська експертиза як форма громадського контролю: проблеми теорії та практики. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2. С. 28–34.